

tis, ut monstrosæ in tam nobili substantia, et illi præternaturali, vel ex eo, quod illa subjectio ad ignem, et ad talem qualitatem, ut contraria honori et decori talis naturæ apprehendatur; quæ ratio tristitiæ longe diversa est a cruciatu, quem ignis corpus hominis inflammans in anima causat. Addo tandem inde sequi nimis levem esse hanc poenam dæmonis ab igne, si non excedit cruciatum ac dolorem, quem ignis naturali actione sua in homine causat: at vero multo magis poena in Scripturis et Patribus exaggeratur, ut in sequenti puncto videbimus, ex quo istud magis confirmabitur.

33. *Quartum assertum.* — *Animæ separatæ dolor ab igne non est ejusdem rationis cum dolore conjunctæ.* — Dico ergo quarto, dolorem, quem animæ separatæ a corporibus nunc in inferno per voluntatem patiuntur, non esse ejusdem rationis cum illo dolore, quem anima conjuncta corpori in voluntate sentit in præsentia vita morali, vel sentiet post diem Judicii in corpore immortalis ab igne combusto. Hæc assertio est contra Dominicum Soto, qui nullum habet suæ sententiæ patronum, quem ipse alleget, licet ex modernis unus, vel alius ejus sententiam sequatur. Probatur autem præcipue ratione supra tacta, quia est impossibile dari actum vitalem et immanentem sine objecto proportionato et necessario; sed in anima separata non est objectum illius doloris, qui ex carne transit ad animam usque ad ejus voluntatem, quando caro igne comburitur; ergo nec talis dolor potest esse in anima separata. Consequentia est clara, majorque non minus videtur evidens: quia impossibile est velle, nisi aliquod objectum ametur, nec videre, audire, aut intelligere, nisi aliquod objectum proportionatum aliquantulum proponatur, ad quod actus possit terminari, et eadem ratione fieri potest in cæteris universalis inductio; et consequenter impossibile est dari tristitiam, vel dolorem, nisi de objecto disconveniēti, vel sub tali ratione apprehenso: et ratio est, quia habitudo ad objectum est essentialis omni actui immanenti et vitali. Probatur ergo minor, quia objectum doloris resultans in voluntate animæ conjunctæ ex actione ignis est qualitas dolorifera corporea causata ex calefactione ignis in corpore, et specialiter in organo tactus: sed in anima separata non fit talis qualitas ab igne, ut jam multipliciter ostensum est; ergo non datur proprium objectum talis doloris, et consequenter neque ipse dolor.

34. Possumusque rationem hanc magis ur-

gere hoc dilemmate: quia objectum talis doloris in anima, nec est ignis ipse gehennalis secundum se spectatus, nec est aliquod factum in anima ab ipso igne; ergo nullum objectum ibi est talis doloris. Consequentia tenet a sufficienti partium enumeratione: jam enim supponimus detentionem seu alligationem, aut unionem animæ ad ignem, vel modum præsentia, quem in illo habet, non esse objectum hujus doloris ex dictis contra secundam sententiam; unde præter illa duo, nullum aliud objectum talis doloris cogitari potest. Jam ergo prior pars minoris, scilicet, objectum hoc non esse ipsum ignem secundum se, ex superius dictis probari potest: ostensum est enim ignem illum secundum se nullius proprii doloris posse esse objectum, nisi forte ex aliqua falsa apprehensione, quæ neque in Angelis, neque in animabus separatæ fingi debet, nec potest, ut mox dicam. Sed ulterius, licet demus ignem illum apprehendi, ut malum, et disconvenientem, non esset objectum simile objecto doloris, quem anima in corpore patitur ex actione ignis, quia hoc objectum est qualitas dolorifera intrinsece efficiens animatum corpus, quæ est quasi formaliter illi disconveniēti, ignis vero est extrinseca quæ solum potest apprehendi, ut disconveniēti extrinsece seu effective, quatenus potest aliquod nocendum inferre; hæc autem ratio objecti est valde diversa; ergo et ipse dolor erit diversus. Quam diversitatem explico, vel ex eo, quod dolor animæ in corpore, quod crematur, oritur ex malo realiter efficiente, et apprehenso per intuitivam (ut sic dicam) seu experimentalem cognitionem: displicentia autem de igne apprehenso, ut nocivo, non autem actu cremante, est de malo quam abstractivè apprehenso, quia proprie dolor dici non potest, sed potius tristitia, juxta doctrinam Augustini, enarrat., in Psalm. 42, circa id: *Quare tristis est anima mea, dicitis: Dolor animæ tristitia dicitur, molestia vero, quæ fit in corpore, dolor dici potest, tristitia non potest.* Unde probatur altera pars minoris, quod hoc objectum non sit aliquid ab igne in animam separatam transmissum: quia nihil tale prædicta sententia admittit, nec consequenter potest; quia vel illud esset aliqua spiritualis qualitas, et sic tristitia de tali objecto non esset ejusdem rationis cum dolore ab igne causato in anima mediante carne: quia hic dolor habet objectum longe diversum, scilicet, qualitatem doloriferam materialem, et carni impressam; vel illud esset hæc eadem qualitas dolorifera

ipsi animæ immediate impressa; et hoc Soto non dicit, nec dici potest, quia talis qualitas non magis animæ separatæ, quam Angelo inhæreret potest.

35. Hanc rationem attigit Vasquez, dicta disp. 243, cap. 4, et in dæmonibus efficacem esse judicat: de animabus vero separatæ, non idem sentire visus est. Nam, in cap. 6, de animabus separatæ, dicit non esse dubitandum eas aliter ab igne torqueri, quam per alligationem et modum talis cruciatu nobis esse manifestum, quia quando corporibus conjunctæ sunt, et corpora igne cremantur, per doloriferam qualitatem derivatur dolor usque ad voluntatem medio tactu et appetitu sentiente. Unde etiam animæ a corporibus separatæ ex apprehensione illius qualitatis doloriferæ possunt eodem doloris genere affici, et de facto verisimillimum est ita in inferno affici ante diem Judicii; tum quia potest Deus hoc genus apprehensione non minus efficaciter animæ separatæ immittere, quam si ignis præsens corpus cremaret: tum etiam quia hoc modo non cogitur concedere poenam sensus ab igne derivatam augeri in animabus post unionem cum corpore: unde in anima cessat ratio facta, quia in ea potest ille dolor habere pro objecto eandem qualitatem doloriferam, non quidem existentem hunc in anima vel corpore, sed apprehensam, ut efficientem corpus, quod non potest ita esse in Angelo, quia nec in se, nec in corpore sibi conjuncto potest a tali qualitate in re ipsa pati, ideoque nec per apprehensionem potest illam sibi proponere, ut objectum doloris.

36. Mihi autem non minus videtur efficax ratio in animabus, quam in dæmonibus, quantum attinet ad eandem speciem doloris. Distinguere enim oportet inter dolorem de malo præsentis et tristitiam de malo absente et apprehenso, ut præterito, vel possibili; nam quoad tristitiam de præterito, vel futura combustione ignis et dolore, seu dolorifera qualitate ab illo immissa vel immittenda, est clara differentia inter Angelum et animam separatam; nam Angelus non potest apprehendere illam ignitionem, vel qualitatem ex illa resultantem, ut sibi nocivam: quia non potest apprehendere posse sibi inhæreret; et ideo non potest de illa dolere vel tristari. Anima vero separata potest illam qualitatem apprehendere, ut nocivam in aliquo statu, scilicet, conjunctionis ad corpus, et ideo potest etiam eum esse separata timere conjunctionem cum corpore igne cremando, et si apprehendat illum statum

futurum et inevitabilem, potest de illo valde tristari, et mihi non est dubium, quin animæ separatæ ac damnatæ habeant hanc tristitiam, quamvis dæmones illam non habeant.

37. Dico tamen imprimis hanc tristitiam non esse ejusdem rationis cum dolore reali et formali, qui ex actuali ardore carnis cum sensu tactus, et dolore sensibili transit ad animam. Declaratur, quia anima damnata, dum est separata, non apprehendit qualitatem illam doloriferam, ut sibi jam actu et realiter nocentem, alioquin falsa esset existimatio, et dolor non esset de vero malo sed ficto, et tantum apprehenso, quia est contra supradicta, et contra Augustinum dicentem, animas pati miris, sed veris modis: ergo solum apprehendunt qualitatem illam ut futuram; ergo affectus, et dissensus voluntatis refugientis illam qualitatem diversæ rationis est a dolore nato ex reali passione ab igne. Probatur consequentia, quia in his passionibus, seu affectibus animæ differentia præsentis et futuri ex parte objecti est sufficiens ad specificam diversitatem actuum, et patet in desiderio et delectatione, timore, et tristitia, et declaratur a contrario: nam licet in hac vita possimus spe gaudere de futura beatitudine, nunquam pervenire possumus ad habendam in hac vita eandem spem fruitionis et voluptatis, quam ex reali et præsentis visione Dei capiemus, etiamsi vehementissima apprehensione illam futuram esse cogitemus. Animæ enim purgatorii de illius futuritione certissimæ sunt, et (ut credibile est), toto conatu de illa cogitant, et inde consolantur, et spiritualiter gaudent, et nihilominus propriam Patriæ dulcedinem gustare non possunt.

38. — *Quintum assertum.* — *Animæ damnatæ patiuntur nunc ab igne distinctum illum dolorem ac similem dolori dæmonis.* — Unde ulterius dico animas damnatas in præsentis tempore pati ab igne specialem dolorem et poenam, præter illam tristitiam, quam habere possunt, ex futura corporum combustione. Probatur primo ex acerbitate poenæ ignis: nam illa tristitia ex apprehensione futuræ combustionis resultante, non excedit gravitatem doloris, quem naturaliter sentit anima conjuncta corpori ex combustionem ignis: nam dicitur esse ejusdem rationis, ut licet sit diversæ speciei, est ejusdem ordinis, et in illo videtur esse minor. At vero poena sensus ignis gehennalis censetur esse multo acerbior in dæmonibus, ut dixi, et est ratio eadem de damnatis animabus. Secundo probatur, quia ignis nunc vere et realiter cruciat illas animas, non minus quam

dæmones, ut supra ostensum est: at vero tristitia illa, quæ est de futura combustione ignis, non est ex actione, reali, quam nunc habeat ignis in anima, sed tantum est de illo, ut de objecto, et cum habitudine ad futuram actionem; ergo ratione hujus tristitiæ, non potest dici anima torqueri nunc ab igne; ergo est necessaria alia pœna, et alius modus doloris, de præsentis malo, quod anima ab igne patitur.

39. Et confirmatur ad hominem: nam idem auctor in capite quarto fatetur posse animam separatam, quæ in corpore sentit dolorem ignis qui media combustione corporis illam affixit, ex recordatione illius mali dolere seu tristari, etiamsi tunc jam separata nihil ab igne recipiat. Tunc autem, inquit, anima separata existens in igne non dicitur ab illo torqueri, quia sola memoria propositæ actionis tristaretur; imo posset nunc in hac vita quis delectari actu, præsentis calefactione ignis moderata, et tristari memoria præteritæ combustionis, et tunc delectatio esset ab igne, tristitia vero tantum ex memoria præterita: ergo eadem ratione tristitia, quæ est de apprehensione futuræ combustionis in corpore, non potest nunc dici esse ab igne: ergo, si in præsentis ignis ille vere et realiter torquet animas, necesse est, ut aliud genus actionis et doloris in illas habeat. Unde etiam fit, ut ille dolor, quem nunc ab igne patiuntur, sit alterius rationis non solum a tristitia de futura combustione in corpore per apprehensionem proposita, sed etiam a dolore, quem patientur in corpore, quia dolor, quem ab igne in præsentis patiuntur, non habet pro objecto qualitatem doloriferam materiale, nec resultat ex sensu tactus, ex quo talis dolor necessario derivari debet.

40. *Ad motiva Vasquii, in n. 33.* — Atque ita cessant motiva in contrarium inducta. Nam licet Deus possit immittere in animam separatam vehementem apprehensionem doloris futuri in corpore, non tamen potest immittere apprehensionem qualitatis doloriferæ, ut actu inhærentis, et affligentis carnem et sensum: quia talis apprehensio phantastica esset et deceptionem inducens; nec etiam potest facere, ut sit idem modus doloris sine objecto proportionato, et proposito per cognitionem accomodatam tali dolori, qualis est cognitio experimentalis, et quæ originem ducat ab actuali sensu tactus; nec est inconveniens, ut extensive augeatur, vel multiplicetur dolor in anima per conjunctionem ad corpus, ut supra tactum est. Quamvis in rigore non multiplicatio, sed com-

mutatio unius doloris in alium interveniat, nam anima separata duos patitur dolores, inter alios, ad pœnam sensus pertinentes: unus est ab igne per actionem directam, et immediate in ipsam animam, et hunc semper retinebit, etiam post unionem ad corpus; alius est solum circa ignem objective propositum sub habitudine ad futuram afflictionem, quam inferet animæ cremando corpus, postquam illi fuerit anima unita, et hic dolor cessabit adveniente reipsa, et commutabitur in verum dolorem ex reali combustione corporis causatum: et ita propter unionem ad corpus non additur dolor per multiplicationem, sed per commutationem unius in alium, loquendo, videlicet, de doloribus, qui sunt in voluntate: nam in appetitu novus dolor additur, et fortasse etiam dolor ortus in voluntate ex reali actione ignis in corpus, major est, quam illa tristitia, quæ ex apprehensione futuræ combustionis nascitur. His autem modis augeri sensibiles pœnas, nullum est inconveniens, ut supra declaravi.

Quarta responsio probatior ignem torquere dæmones immittendo obedientialiter qualitatem spiritualem sedantem eorum substantiam.

41. Superest ergo quarta opinio dicens, terminum productum a gehennali igne in dæmone, seu spiritu separato, esse qualitatem quamdam spiritualem, in suo ordine doloriferam, dolore utique pure spirituali, ac proinde tanto majore, quando spiritualia superant materialia. Hanc opinionem docui prius Vallisoleti ante quadraginta annos, et postea Romæ anno 1581, quæ tunc auditoribus, et aliis viris doctis non displicuit. Postea vero ex modernis aliqui eam secuti sunt, expresse Malonius 2, dist. 6, disp. 20, sect. 2, concl. 3, ad 3. Optime Pesantius, 1 p., q. 64, art. 4, disp. 5, in fine, ubi Zumel illam probabilem reputat; et tribui solet Durando, in 4, dist. 44, quæst. 11, n. 15, quia refert opinionem, quæ dicebat dæmonem et animam pati ab igne per immissionem, et licet non explicet, quid immitat, imo dicat a nemine posse sciri, nihilominus necessarium est, ut saltem in communi aliquid reale immittere concedat, quod non potest esse, nisi qualitas; at vero ipse Durandus in illa sententia non persistit, imo eam in sequentibus impugnat, et num. 20, dicit communiter non teneri. Similiter Albertus, ibi art. 37, ad ult., respondet posse dici, *ignem ut instrumentum Dei imprimere qualitatem*

suam in substantiam intellectualem. Ille autem cum dicit, *qualitatem suam*, caliditatem intelligit, et ita non approbat illam sententiam: *quia cum caliditas (inquit) sit forma corporalis, non potest intelligi, qualiter sit in substantia pure spirituali*; unde concludit melius dici, *quod substantia spiritualis non sit calida, sed potius adusta per ignem, ut est instrumentum divinæ justitiæ, vindicantis in pœnis.* Et in corpore articuli fatetur ignem inferni cruciare dæmones, agendo in illos ut instrumentum divinæ justitiæ; nam hoc modo ait, ignis corporeus habet vim incorpoream ad affligendam substantiam nobiliorem se; et per hanc vim agit ignis in dæmones, nunquam tamen satis explicat, quid agat, et magis indicat, agere aliquid intentionale.

42. *Non satis exprimitur ab scholasticis antiquis, suaderi tamen potest sacris auctoritatibus et rationibus nonnullis.* — Et ita fateor non habere hanc sententiam magnum fundamentum in scholasticis antiquis. Verumtamen negari non potest, quin sit consentanea Patribus Gregorio, Augustino, et aliis supra citatis, imo et Scripturis, Luc. 16, Apoc. 20, cum aliis supra etiam ponderatis. Addita ratione sumpta ex illo principio valde consentaneo fidei, quod ignis vere cruciat dæmones, aliquid agendo in ipsis, et a sufficienti partium enumeratione subsumendo, nihil posse assignari factum ab illo igne in dæmone, si non sit aliqua qualitas. Præterea est optima ratio, quia ignis ille verum dolorem causat in dæmone: nullum autem extrinsecum agens causat immediate dolorem, sed immittendo objectum doloris, ut patet illa ratione, quod actus vitæ supponit objectum, et præsertim dolor, cum sit de malo præsentis. Idemque inductione confirmare possumus in omni dolore sensibili, quem experimur, quia non fit ab agente extrinseco, nisi per impressionem objecti, seu doloriferæ qualitatis: nos autem non possumus spiritualia intelligere, nisi per proportionem ad sensibilia. In quo etiam favet in præsentis modus loquendi Scripturæ tribuendis hanc pœnam igni sensibili, et explicantis illam per modum ardoris, et flammæ urentis.

43. *Quæ Durandus opponat contra dictum fundamentum ex parte ignis agentis.* — Quo pacto solvantur. — Denique principale fundamentum est, quanta hoc modo facilius exponitur hæc pœna, et cum maxima proprietate juxta materiæ capacitatem, quia agens est materiale, et recipiens spirituale, et quia omne quod recipitur, ad modum recipientis recipitur; ideo

dolor receptus in spiritu spiritualis est, et consequenter etiam objectum ejus: materiale autem agens illud realiter facere dicitur, quia est instrumentum Dei. Sed in hoc modo pœnæ et afflictionis spiritualis nulla est repugnantia; ergo est præferendus et admittendus. Minor, in qua sola est controversia, ostenditur: quia ex duplici capite cogitari potest repugnantia, scilicet ex parte ignis, quia corporeus est, vel ex parte qualitatis spiritualis afflictivæ et doloriferæ, quæ non videtur possibilis: utrumque caput et ostendi potest insufficientem, et e contrario probari vel defendi facile potest, in neutro illorum membrorum ostendi repugnantiam. Prior pars minoris facile suadetur ex dictis in fine capitis præcedentis, et ex objectionibus Durandi, dicta q. 11, n. 16 et 17, quæ ad has reducuntur. Quod instrumentum non agit aliquid virtute agentis superioris, nisi prævia sua actione naturali, per quam possit prius attingere subjectum, in quod acturus est instrumentaliter: item non agit instrumentaliter, nisi vel ex natura sua talem virtutem habeat, vel per aliquam novam formam sibi inditam, vim illam recipiat. Neutrum autem horum de igne inferni dici potest, ad utramque vero negatur assumptum, si in rigore, et cum proprietate sumatur, quoniam proprie sumptæ illæ conditiones necessariæ non sunt in instrumentis divinis, ut de verbis sacramentalibus, de imperio, vel tactu humanitatis Christi, suis locis ostensum est. Dixi autem proprie sumptæ, quia si actio prævia dicatur, ipsamet productio talis qualitatis spectata secundum communem rationem productionis, qualitatis, abstrahendo a tali specifico termino et subjecto; sic etiam ignis ille dicitur habere actionem præviam, quatenus vim naturalem habet ad qualitatem aliquam efficiendam; sicut etiam dici potest, habere prævium contactum, non quantitatis, sed intimæ præsentis, in quantum intra se potest spiritum continere, et instrumentalem virtutem habere dici potest, non additam intrinsece, sed juvantem, nec omnino naturalem, sed obedientialem, et consequenter non completam, sed inchoatam, quæ per solam excellentiorem, et naturæ non debitam cooperationem divinam, ad agendum completur: ergo ex hoc capite nulla probatur repugnantia; quæ omnia alibi tractata et declarata sunt agendo de potentia obedientiali.

44. *Quæ item opponat ex parte qualitatis productæ.* — Altera vero impossibilitas ex parte qualitatis in eo ponitur a Durando, quod qua-

litas dolorifera non affligat ratione illius, quod in subjecto ponit, quia receptio formæ (ait) non est disconveniens, neque per consequens afflictiva, sed quatenus abjicit aliam formam convenientem subjecto: at qualitas spiritualis maxime perficit personam, et nihil abjicit ipsi conveniens, quia nec habet contrarium, neque aliquid tale in Angelo cogitari potest; ergo non potest esse dolorifera. Item qualitas non causat dolorem, nisi quatenus disponit ad corruptionem, dissolvendo naturalem constitutionem, seu temperamentum: qualitas autem spiritualis non potest hoc modo disponere Angelum, ut manifestum est; ergo non potest esse dolorifera. Item qualitas spiritualis de se perficit personam, nec potest cogitari facile qualitas deformans spiritum, quia si est illi naturalis, perficit illum; et si est supernaturalis, magis perficit. Denique videtur talis qualitas solum excogitata ad fugiendam difficultatem, cum alioque intelligibilis non sit, nec explicari possit, quem effectum habeat, aut in quo subjecto sit, vel cur illi sit disconveniens, aut illum deformet.

45. Sed hæc et similia si attente considerentur, non ostendunt aliquam impossibilitatem in hujusmodi forma, sed ostendunt nos non posse illam comprehendere, aut prout est cognoscere; unde omnia solvi possent vel illo verbo Augustini, quod: *Ignis cruciat spiritus veris, licet miris modis*, vel illo, epist. 3: *Deum Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse*. Quibus similia sunt, quæ dixit Hugo de Sancto Victore, lib. 2, de Sacram., p. 16, cap. 3: *Quomodo, inquiunt, anima sine corporibus a rebus corporalibus pati possunt? Ecce dicamus, nescimus quomodo hoc fieri possit: Numquid ideo verum non est, quia nescimus, quomodo est?* et eodem lib., part. 9, cap. 11, in simili, ait: *Nec mireris, opus Dei est hoc, opus mirum est, sed non ideo falsum, quia mirum est, et verum est, quia mirum est, nec tamen sit mirum, quia opus Dei est. Non est mirum, si Mirabilis mirabilia operetur*. Quin potius mirabile esset, si nec Deus ipse posset spiritus creatos, et malos affligere, aliquid positive agendo in ipsis, sed tantum privando illos donis suis, vel quod non possit eos intrinsece, et præternaturaliter deformare, et fedare, si velit: sicut potest eos supernaturaliter perficere; quod si Deus potest in eas aliquid agere, quo eos deformet, eisque sit incentivum doloris et tristitiæ, illud nihil esse potest, nisi qualitas aliqua spiritualis, ut a sufficienti partitione ostensum est, et conse-

quenter si Deus per seipsum potest talem qualitatem efficere, etiam per ignem, ut per instrumentum poterit, ut in priori puncto dictum est.

46. *Quid in universum responderi possit proxime objectis a Durando.* — Ad objectionem ergo Durandi concedo hanc qualitatem spiritualem nihil abjicere formaliter a substantia spirituali, in qua inest. Probabile namque est, hanc qualitatem in substantia Angeli immediate recipi: nam potentiae non sunt capaces, nisi actu secundorum, vel habituum, vel similibus qualitatibus, quæ tanquam actus primi ad efficiendos secundos ordinentur. Hæc autem qualitas non est habitus (ut constat) alias esset habitus pravus, quem Deus non infundit, nec præternaturaliter facit, et consequenter non est principium agendi, sed disconveniens quædam dispositio; et ideo in ipsa substantia immediate recipitur. Ab illa ergo nihil formaliter abjicere potest, quia nec ipsam substantiam indivisibilem in se minuere potest, nec ipsi substantiæ aliquid inest naturaliter, quod per talem qualitatem expellatur.

47. *Peculiariter respondetur.* — Posset autem quis cogitare talem esse hanc qualitatem, ut formalem habeat repugnantiam cum gratia eandem substantiam immediate perficiente, ac pulchram reddente, quod aliis cogitandum relinquo: non enim videtur improbabile, quod sicut datur qualitas, quæ natura sua reddat Angelum, vel animam pulcherrimam, ultra ejus naturam, ita etiam possit dari qualitas illi alteri ex natura sua repugnans, eo quod fedam, et deformem reddat talem substantiam, et quamvis fortasse illa repugnantia non sit rigorosa per modum physicae oppositionis, saltem videtur esse quasi moralis, vel secundum congruentem rerum ordinem, et tunc dici posset ad Durandum, hoc satis esse, ut illa qualitas sit contristativa spiritus, et in hoc sensu dolorifera; quia sicut carere qualitate gratiæ est de se sufficiens objectum tristitiæ, et doloris pertinentis ad pœnam damni, ut supradictum est; ita affici qualitate repugnante pulchritudini gratiæ, et conferente formaliter quamdam turpitudinem illi pulchritudini repugnantem, est sufficiens objectum doloris, cui ad pœnam sensus pertinet, quatenus illa qualitas per ignem sensibilem immittitur.

48. *Alius respondendi modus.* — Vel etiam potest simpliciter responderi, quamvis in materiali alteratione qualitas dolorifera non fiat, sine privatione alicujus dispositionis contrariæ, tamen dolorem non solum esse de privatione,

imo principaliter esse de ipsa positiva qualitate dolorifera inhærente corpori, et præternaturaliter illud afficiente. In spiritualibus autem, quia altioris ordinis sunt, posse immitti qualitatem spiritui disconvenientem, non quia ab illo aliquid expellat, sed quia eundem male et turpiter afficit, et ita posse dari afflictionem de tali positiva dispositione, etiamsi per illam nihil detrahatur, nec ad corruptionem tendatur. Nec ideo minor erit afflictio, sed quo est spiritualior, erit acerbior, et ordinis altioris, et augebitur molestia eo, quod per ignem sensibilem talis difformitas in substantia spirituali, et superiori fiat. Denique licet nos difficile concipiamus, formalem effectum talis qualitatis, nec illam turpitudinem, prout in se est, concipere possumus: etiam non possumus hoc modo concipere qualitatem gratiæ, vel ejus pulchritudinem, seu formalem effectum; et nihilominus concipimus illum imperfecte, et confuse non esse impossibilem; idem ergo de qualitate deformante concipere debemus. Nec obstat, quod talis qualitas connaturalis non sit, nec fortasse esse possit substantiæ spirituali create, quia non solum esse possunt præternaturalia, quæ naturam perficiunt, sed etiam, quæ illam deformant et fedant: utraque fieri possunt a Deo in substantia spirituali creata, vel immediate per suam virtutem, vel per instrumentum, quo uti voluerit.

CAPUT XV.

UTRUM TANTA SIT DÆMONUM AFFLICTIO, UT NULLAM OMNINO VOLUPTATEM AUT DELECTATIONEM CAPERE POSSINT.

1. Sicut in beatis duplex distinguitur gaudium, essenziale et accidentale, ita potest in damnatis duplex distingui tristitia, quædam essentialis, sive damni ex amissione beatitudinis, sive sensus ex actione ignis: alia accidentalis, quæ ex variis incidentibus occasionibus nascitur. Prior invariabilis est, tum quia habet causam invariabilem: tum quia est æterna; et ideo nec cessare, nec minui potest, ut supra ostensum est; nec etiam augeatur, quia propria etiam merita non crescunt, ut supra etiam tactum est. Unde fit ut non possit esse in damnatis aliquod gaudium, quod hanc tristitiam minuatur. Tristitia vero accidentalis variari potest, et minui ac crescere juxta varias occasiones, ut in superioribus tactum. Hinc ergo nascitur propositum dubium, scilicet, an ex hac varietate tristitiæ accidentalis, quando illa ex una parte minuitur in dæmone,

illi succedere aliqua delectatio possit, etiamsi turpis, et de malo objecto sit.

2. *Opinio prima, nullam omnino voluntatem capere posse dæmones etiam turpem.* — In quo puncto duæ sunt theologorum opiniones. Prima negat esse in damnatis delectationem, vel minimam, vel pro minimo tempore, vel de objecto indifferente, vel de pravo prius considerato a dæmone sub aliqua ratione utilis, vel delectabilis boni, et postea consecuto. Ita docuit Ocham, in quæst. 19, ad 7, quem sequitur Gabriel 2, dist. 7, quæst. 1, art. 3, dub. 1, et consentiunt multi ex recentioribus expositoribus D. Thomæ, 1 part., quæst. 64, art. 3, Bannez, Ripa, Cumel, Molina, Vasquez, et Pesantius, quamvis diverticula quærant, ne D. Thomæ contradicere videantur. Ratio prima pro hac opinione esse potest, quia sicut statui perfecte beatitudinis repugnat omnis tristitia, ita statui summæ miseræ repugnat omnis delectatio: nam oppositorum eadem est ratio servata proportione. Hanc rationem attulit Gabriel. Quia vero causam hujus repugnantiae omnis delectationis cum misero damnationis statu reddere oportet; ideo addit secundam rationem, quod Deus tanquam justus iudex statuit non concurrere ad actum delectationis cum voluntate dæmonis, vel aliis causis proximis talis actus, seu passionis. Unde fatetur esse posse in dæmonibus omnes causas proximos sufficientes ad delectationem aliquam inducendam, non tamen illam inducere ex defectu divini concursus. Quam rationem attulit etiam Ocham, sed alii eam non probant, quia illa esset perpetua violentia. Sed hæc impugnatio parum probat, quia in statu summe pœnali, nullum inconveniens est, perpetuam violentiam, vel etiam coactionem admittere. Quia vero illa causa valde extrinseca est, et pendens ex libera voluntate Dei, quæ in hac parte nobis non est revelata, nec illud providentiæ genus est necessarium ad salvanda omnia, quæ de poenis damnatorum in Scriptura, et a Patribus traduntur; ideo fundamentum illud inefficax est: nam qua facilitate asseritur, negari potest.

3. Tertia ergo ratio additur ab Ocham, quam alii sequuntur, quia voluntas damnati est ita intrinsece affecta, ut sit incapax ex natura rei, cujuscumque, vel minimæ delectationis. Probatur, quia voluntas dæmonis, semper ac necessario habet vehementem tristitiam: vehemens autem tristitia formaliter expellit, seu impedit omnem delectationem, etiam de diverso objecto, vel sub